

تأثیر دوری از تجمل گرایی در تحقق اقتصاد مقاومتی از منظر آیات و روایات

زهرا سرلک^۱

چکیده

دوری از تجمل گرایی نقش به سزایی در تحقق اقتصاد مقاومتی دارد که مقاله ی حاضر از بعد فردی و در علم اخلاق به بررسی آن پرداخته است و باروش کتابخانه ای و استفاده از منابع تفسیری.روایی اطلاعات آن جمع آوری شده است.از فوائد این کوشش می توان ریشه اصلی روی آوردن به تجمل گرایی و معرفی نقش های پرهیز از اسراف در توسعه اقتصاد جامعه اشاره نمود. از مهم ترین یافته های این مقاله شناخت سایر راهکارهای پرهیز از اسراف و آشنایی با سبک زندگی اسلامی است که می تواند کمکی بزرگ در جهت توسعه ی اقتصادی کشور باشد.

کلیدواژه ها: تجمل گرایی، اقتصاد مقاومتی، اسراف

۱. زهرا سرلک، ۰۹۳۸۳۹۵۴۲۹۲

مقدمه

تجمل گرایی مبحثی است که توجه مفرط به آن عواقب و آثار جبران ناپذیری در زندگی فردی و اجتماعی دارد که ممکن است سعادت بشری را به خطر بیاندازد. اخیراً مردم در اقوام مختلف با روی آوردن و توجه مفرط به این مسئله مشکلاتی در روند تحقق اقتصاد مقاومتی به وجود آورده‌اند لذا مقاله‌ی حاضر در صدد بررسی آن است که تأثیر دوری از تجمل گرایی در تحقق اقتصاد مقاومتی از منظر آیات و روایات چیست؟ این مقاله در ابعاد مختلف فردی، اجتماعی، فرهنگی و در علوم اجتماعی، اقتصادی و اخلاق قابل بررسی می باشد ولی اثر پیش رو از بعد فردی و در علم اخلاق با توجه به آیات و روایات بررسی می شود. اهمیت این مقاله از آن جهت است که مقام معظم رهبری (مدظله العالی) بر سبک زندگی اسلامی و ساده زیستی در تحقق اقتصاد مقاومتی تأکید بسیار دارند. هدف اصلی این مقاله بررسی تأثیر دوری از تجمل گرایی در تحقق اقتصاد مقاومتی از منظر آیات و روایات می باشد. نتایج این مقاله می تواند کمکی به نهادینه شدن فرهنگ سبک زندگی اسلامی و مبارزه با تجملات کند. به دلیل اهمیت این موضوع اخیراً کتابهای زیادی در این رابطه به رشته ی تحریر درآمده است که می توان به کتاب «درس گفتارهای اقتصاد مقاومتی» نوشته ی عادل پیغامی، ۱۳۹۳ اشاره کرد که به بیان ویژگیهای اقتصاد مقاومتی، هدف دشمن در جنگ اقتصادی، مزیت های موجود در کشور برای بهره وری حداکثری پرداخته است. از جمله مقالات نوشته شده در این زمینه می توان به مقاله ی «ضرورت اقتصاد مقاومتی» نوشته ی حجت زورقی ۱۳۹۴ اشاره کرد که به نقش مردم و دولت در تحقق اقتصاد مقاومتی اشاره شده است. پایان نامه ای با عنوان «اقتصاد مقاومتی از دیدگاه قرآن و سنت» نگاشته شده است که نوشته ی عبدالمجید رحمانی ۱۳۹۴ است. لذا تصمیم گرفته شده با بهره گیری از منابع مذکور و در حد توان این اثر دنبال شود.

انسان در بعد مادی و جسمانی خود سعی در نشان دادن شخصیت و اظهار وجود خود دارد و نیازهایی از قبیل خوراک، پوشاک و مسکن و اعمال غریزه جنسی دارد و با تجمل طلبی و تنوع طلبی به دنبال آن است.^۱

۱- منظور از تجمل گرایی

تجمل به معنای زیبایی و نوعی گرایش به آن است که از کلمه تبذیر می آید. از آن جاکه حب دنیا سرچشمه گناه و «رأس الخطیئه» است در آیه ذیل ترسیم گویایی از وضع زندگی دنیا و مراحل مختلف و انگیزه های حاکم بر هر مرحله را ارائه داده و می گوید: «اعلموا انما الحیات الدنیا لعب و لهو و زینت و تفاخر بینکم و تکاثر فی الاموال و الاولاد» بدانید زندگی دنیا تنها برای بازی و سرگرمی و تجمل پرستی و تفاخر در میان شما و افزون طلبی در اموال و فرزندان است.^۲

رسیدن به نعمتهای جاویدان مبحثی است که در رفتار و کردار انسان و کنترل غرایض حیوانی او نقش تعیین کننده ای دارد. ادیان و مذاهب و مکتب های فکری حاکم بر جامعه بشری برای تأمین نیازهای انسان و تضمین سعادت های او دستورالعمل هایی دارند و نسخه هایی تجویز میکنند می توان گفت که توجه بیش از حد مظاهر مادی و استفاده ی بی قید و شرط از لذایذ گوناگون و بی بند و باری در اعمال غرایز و شهوت ها که در جهان مادی امروز به خصوص در جوامع غربی متداول شده و اکثراً تندی در برابر محدودیت هایی است که تاکنون به نام مذهب در استفاده از لذایذ مادی اعمال شده است. دین اسلام افراط و تفریط را جایز ندانسته است خداوند به انسانها نعمت های زیادی عطا کرده است تا با استفاده از آنها و رفع نیازش بتواند راه سعادت و کمال را پیدا کند از آن جا که انسان موجودی جاه طلب و آزمند است با روی آوردن به سمت تجملات و زرق و برق دنیا و اسراف کردن مسیر زندگی اش را گم کرده و از راه درست گمراه و منحرف می شود. خداوند بزرگ خطاب به پیامبر آیه ای نازل

۱. یعقوب، جعفری، تفسیر کوثر، انتشارات هجرت، قم، ۱۳۸۱.

۲. ناصر، مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، دارالکتاب الاسلامیه، تهران، ۱۳۷۱.

کرده است. «فلا تعجبک اموالهم ولا اولادهم انما يريد الله ليعذبهم بها فی الحیات الدنيا و ترهق انفسهم وهم کافرون»^۱

مبادا تو از کثرت اموال و اولاد آنها در شگفت آیی خدا می خواهد آنها را به همان مال و فرزند در زندگی دنیا به عذاب افکند و ساعت مرگ نیز جان آنها را بگیرد در حالتی که کافر جان سپارد.

۲- آراستگی در اسلام

دین اسلام، دین اعتدلال است و استفاده از زینت و زیبایی های طبیعت و اسباب و لوازم مناسب و... را نه تنها اجازه داده بلکه به آن توصیه و سفارش نموده، است؛ لذا قرآن می فرماید: «وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ»^۲؛ و در آن چه خدا به تو داده، سرای آخرت را بطلب و بهر هات را از دنیا فراموش مکن و همان گونه که خدا به تو نیکی کرده، نیکی کن و هرگز در زمین در جستجوی فساد مباش که خدا مفسدان را دوست ندارد.

در تاریخ زندگی امام حسن مجتبی - علیه السلام - می خوانیم که هنگام نماز، بهترین لباس ها را می پوشید، وقتی از او در این باره سؤال شد، فرمود: «خداوند زیباست و زیبایی را دوست دارد و به همین جهت من لباس زیبا را برای راز و نیاز با پروردگارم می پوشم؛ چرا که خود او دستور داده است که: «خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ»^۳؛ زینت خود را به هنگام رفتن به مسجد بگیرید.

۱. سورة الاسراء، آیه ۶۴.

۲. قصص/سوره ۲۸، آیه ۷۷.

۳. محمد بن علی بن بابویه، قمی (شیخ صدوق)، وسائل الشیعه، ج ۴، مؤسسه آل البيت، چاپ دوم، قم، بی تا، ص ۴۵۵.

امام صادق - علیه السلام - نیز هنگامی که از سوی برخی انسان‌های به ظاهر زاهد، مورد سؤال قرار می‌گیرد، در جواب می‌فرماید: «مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ»^۱ چه کسی حرام کرده است زینت‌هایی را که خداوند برای بندگانش آفریده است.^۲

در سوره مائده نیز می‌خوانیم: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ»^۳ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! چیزهای پاکیزه را که خداوند برای شما حلال کرده است، حرام نکنید و از حد تجاوز ننمایید؛ زیرا خداوند، متجاوزان را دوست ندارد.

۳- منع تجمل گرایی در قرآن

بنابراین استفاده از زینت و زیبایی اگر در حد اعتدال باشد هیچ اشکالی ندارد، ولی بسیاری از مردم در جریان زندگی، راه افراط را در پیش می‌گیرند، و به بهانه‌های گوناگون رو به تجمل گرایی می‌آورند، به همین خاطر قرآن کریم بلافاصله مسلمانان را از زیاده روی و اسراف و تجاوز از حد، برحذر داشته و نهی می‌کند و می‌گوید: «يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ»^۴ ای فرزندان آدم! زینت خود را به هنگام رفتن به مسجد با خود بردارید و بخورید و بیاشامید و اسراف نکنید که خداوند اسراف کنندگان را دوست ندارد.

در قرآن کریم کلمه‌ای که از نظر ظاهری به تجمل گرایی نزدیک است، واژه «ترف» است که در چندین مورد آمده است، از جمله در سوره هود می‌خوانیم: «وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا

۱. الأعراف/سوره ۷، آیه ۳۲.

۲. محمد بن علی بن بابویه، قمی (شیخ صدوق)، همان کتاب، ج ۵، ص ۱۶.

۳. المائدة/سوره ۵، آیه ۸۷.

۴. الأعراف/سوره ۷، آیه ۳۱.

قرآن کریم می‌فرماید: « اَعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُوَ وَزِينَتُهُ وَتَفَاخُرُ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ. وَ مَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ »^۱؛ بدانید که زندگی دنیا بازی و سرگرمی و تجمل‌پرستی و فخرفروشی در میان شما و افزون طلبی در اموال و فرزندان است. و دنیا جز متاع فریب نیست.

کم نیستند انسان‌هایی که در این بازار غرور و نیرنگ در دام وسوسه‌های شیطانی افتاده، ارزش و هویت انسانی خویش را از دست می‌دهند؛ لذا حکیمان گفته‌اند: « فساد با تجمل مقرون است و اغلب، دنبال آن می‌آید و تجمل هم دنبال فساد می‌آید. اگر حرکات قلب را آزاد بگذارید، یعنی جلو هوا و هوس را رها کنید، چگونه می‌توانید از ضعف روحی جلوگیری کنید؟ »^۲

۱۵- ترجیح دنیا بر آخرت

از جمله‌ی آثار شوم تجمل‌گرایی، پشت کردن به ارزش‌ها و امور معنوی و اخلاقی است. افراد و اشخاصی که شیفته و مجذوب ثروت و سرمایه می‌شوند، تمام توان و همت خود را صرف جمع‌آوری زرق و برق دنیا می‌کنند، در قاموس آن‌ها، مفاهیم ارزشی مثل: زهد، تقوا، ساده‌زیستی، انفاق، ایثار و. هیچ جایگاهی نخواهد داشت.

قرآن می‌فرماید: «الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَ يَبْغُونَهَا عِوَجًا أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ»^۳؛ کسانی که زندگی دنیا را به آخرت، ترجیح می‌دهند و مردم را نیز از راه خدا منحرف می‌کنند و در پی آن هستند که برای سنت و دین خدا کجی ایجاد کنند، ضلالت برای آنان حتمی است.

۱. الحديد/سوره ۵۷، آیه ۲۰.

۲. مونتسکیو، روح القوانين، ترجمه علی‌اکبرمهتدی، تهران، چاپخانه مجلسی، بی‌نا، ۱۳۲۲ ش، ص ۲۳۲.

۳. ابراهیم/سوره ۱۴، آیه ۳.

در جای دیگر می‌خوانیم: «وَ قَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَ مَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالاً فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوهُ عَنْ سَبِيلِكَ»^۱؛ موسی گفت: پروردگارا! تو، فرعون و اشراف وابسته او را در زندگی دنیا، زیور و دارایی داده‌ای که با آن، مردمان را از راه تو گمراه کنند.

وابستگی شدید به زرق و برق دنیا، انسان را برده و مطیع خود می‌سازد؛ زیرا انسان برای این که به زندگی خود، رونق و صفا بخشد، به تنعم و تجمل رو می‌آورد و به تدریج با امور و اشیایی که وسیله تنعم و تجمل و یا ابزار قوت و قدرت خویش قرار داده، خو گرفته و شیفته آن می‌شود و رشته‌هایی نامرئی او را خوار و ذلیل نموده و به زانو در می‌آورد. در نتیجه خدا و آخرت را به کلی از یاد می‌برد: «يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ»^۲؛ آنان تنها ظاهری از زندگی دنیا را می‌دانند و از آخرت بی‌خبرند.»

۱۶- وابستگی به دنیا در روایات

پیامبر اکرم - لی الله علیه و آله و سلم - به ابن مسعود می‌فرماید: «ای ابن مسعود! پس از من، اقوامی می‌آیند که طعام‌های پاکیزه و رنگارنگ را می‌خورند. و خانه‌ها و کاخ‌هایی بنا می‌کنند و مساجد را به زیور آلات تزئین می‌کنند. تمام همت آنان برای دنیا است که به آن دل بسته و اعتماد کرده‌اند. شرف آنان به درهم‌ها و دینارهاست و تلاش‌شان برای شکم است. آنان بدترین بدها هستند که فتنه از آنان برمی‌خیزد و به خودشان بر می‌گردد.»^۳

امام رضا - علیه السلام - درباره این گونه افراد فرموده است: «مال دنیا جمع نمی‌شود مگر با پنج خصلت، بخل بسیار و آرزوهای دراز و چیرگی آزمندی (بر انسان) و ترک صله رحم (و رسیدگی به بستگان تنگ دست) و دنیا پرستی و فراموش کردن آخرت.»^۴

۱. یونس/سوره ۱۰، آیه ۸۸.

۲. روم/سوره ۳۰، آیه ۷.

۳. حسین، طبرسی (محدث نوری)، مستدرک الوسائل، قم، مؤسسه آل البيت، چاپ دوم، ۱۴۰۸ ش، ج ۱۲، ص ۳۲۷.

۴. محمد بن علی بن بابویه، قمی (صدوق)، وسائل الشیعه، ج ۲۱، همان کتاب، ص ۵۶۱.

۱۷- راه درمان تجمل گرایی

بنابر آنچه بیان شد، اگر بخواهیم در طول حیات و زندگی چند روزه دنیا گرفتار طغیان و سرکشی، انحطاط اجتماعی، وابستگی اقتصادی، گسترش فحشا و منکرات و پشتکردن به ارزشهای الهی و انسانی نشویم، چاره‌های نداریم جز اینکه از نعمتها و مواهب الهی به صورت درست و حساب شده استفاده و بهره برداری کنیم و از اسراف، تبذیر و تجمل گرایی دوری نماییم.

نتیجه گیری

هدف اصلی اسلام ایجاد قسط و رهنمود ساختن انسان به سوی خدا و سعادت جاوید می باشد. و با نگرشی کوتاه می بینیم ، این مکتب آسمانی با توجه به ساختمان مخصوص انسان برای تحقق بخشیدن به عدالت اجتماعی ، تمام عوامل مؤثر و موجد آن را خاطر نشان ساخته و از عواملی که مزاحم رسیدن به هدف و مانع برقراری عدل است نهی فرموده تا جامعه با امکانات کافی بتواند مسیر خویش را بپیماید و لی ارگانیزم انسان طوری است که وقتی در یک مورد قانون شکنی کرد و از مرز عدل، تجاوز نمود رفته رفته با تکرار تجاوز در همان یک مورد (مثلاً در صرف خوراک یا پوشاک و ...) قدرت جسارت و قانون شکنی در او زیاده تر شده تا حدی که اوج می گیرد و به تمام افکار و اعمالش سرایت می نماید و شخص را از صراط مستقیم خارج یم کند و او را در زمینه های مختلف از انجام مسئولیت خویش باز می دارد.

صرف نظر از ضرورت خود داری از تجمل در دین از نظر موقعیت خاص کشور اسلامی ایران که در محاصره حکومت های سلطه گر قرار گرفته ضرورت دارد:

اولاً: عوامل گوناگون در پیدایش تجمل را شناسایی کرده و تحصیلات زندگی را حذف و رعایت اقتصاد و میانه روی را در همه حال مد نظر قرار دهیم.

ثانیاً: با بهره گیری از آیات و روایات (همان طور که در این تحقیق بدان اشاره شد) صادق اسراف را بشناسیم و راه درمان آن را پیدا کنیم.

ثالثاً: اهمیت و منزلت و نقش سازنده و ارزنده قناعت و میانه روی را به گونه ای صحیح و منطقی و روشن برای مردم تبیین و تعریف کنیم. محمد باقر، مجلسی، بحارالانوار، ص ۳۲۷.

فهرست منابع

* قرآن

* نهج البلاغه

۱. ابن شعبه حرّانی ، تحفالعقول عن آل رسول، تصحيح علی اکبر غفاری، مؤسسه انتشارات اسلامی، چاپ دوم، قم، ۱۴۰۴ق.
۲. جعفری ، یعقوب، تفسیر کوثر ، انتشارات هجرت، قم ، ۱۳۸۱.
۳. طبرسی، میرزا حسین (محدث نوری)، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، جلد دوازدهم، مؤسسه آل البيت، چاپ یکم، قم، ۱۴۰۸.
۴. قمی (صدوق)، محمد بن علی بن بابویه ، من لایحضره الفقیه، جلد چهارم، جامعه مدرسین، چاپ دوم، قم، ۱۴۱۳ق.
۵. _____ ، _____ ، وسائل الشیعه، جلد چهارم و پنجم و بیست و یکم، مؤسسه آل البيت، چاپ دوم، قم، بی تا.
۶. مازندرانی، صالح، شرح اصول کافی، ج ۲،
۷. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، مؤسسه وفا، بیروت، ۱۴۰۳ق.
۸. محمدی ، ری شهری، محمد، میزان الحکمه، بی نا، بی جا، بی تا.
۹. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیرنمونه، دارالکتاب الاسلامیه، تهران، ۱۳۷۱.
۱۰. موسوی خمینی، روح الله، مجموعه مقالات بزرگداشت امام خمینی (ره)، جلد اول، بی نا، بی جا، بی تا.
۱۱. موسوی خمینی، روح الله، صحیفه نور، جلد هفدهم، بی نا، بی جا، بی تا.
۱۲. مونتسکیو، روح القونین، ترجمه علی اکبر مهتدی ، تهران، چاپخانه مجلسی، بی نا، ۱۳۲۲.